

Ιστορία της Ιστοριογραφίας

Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής
Ανθρωπολογίας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

3) Εισαγωγή στην Ιστορία Πόλεων

Χριστίνα Αγριαντώνη

A. Η «προϊστορία»: έρευνες και στοχασμός για την πόλη, 19^{ος}-20^{ος} αι.

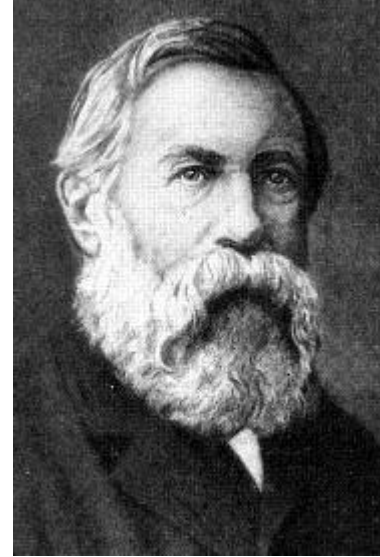
Ο 19^{ος} αιώνας
κομβική εποχή
στην ανάπτυξη
του αστικού
φαινομένου

Πληθυσμός ευρωπαϊκών πόλεων, 1800-1910

Πόλη	1800-1801	1910-1911
Λονδίνο	1.117.000	7.256.000
Παρίσι	547.000	2.888.000
Βιέννη	247.000	2.031.000
Βερολίνο	172.000	2.071.000
Μάντσεστερ	90.000	714.000
Λίβερπουλ	80.000	753.000
Αμβούργο	130.000	931.000
Κολωνία	50.000	517.000
Μασσαλία	111.000	551.000

Πηγή: Jean-Luc Pinol, *Ο κόσμος των πόλεων τον 19^ο αιώνα*,
Αθήνα 2000, σ. 63

Οι πρώτες κοινωνιολογικές έρευνες για τα εργατικά στρώματα της πόλης

Friedrich Engels,
1820-1895

*Η κατάσταση της
εργατικής τάξης στην
Αγγλία (α' έκδοση στα
γερμανικά, 1845)*

Edwin Chadwick,
1800-1890

*Report on the
sanitary condition of
the labouring
population of Great
Britain (1842)*

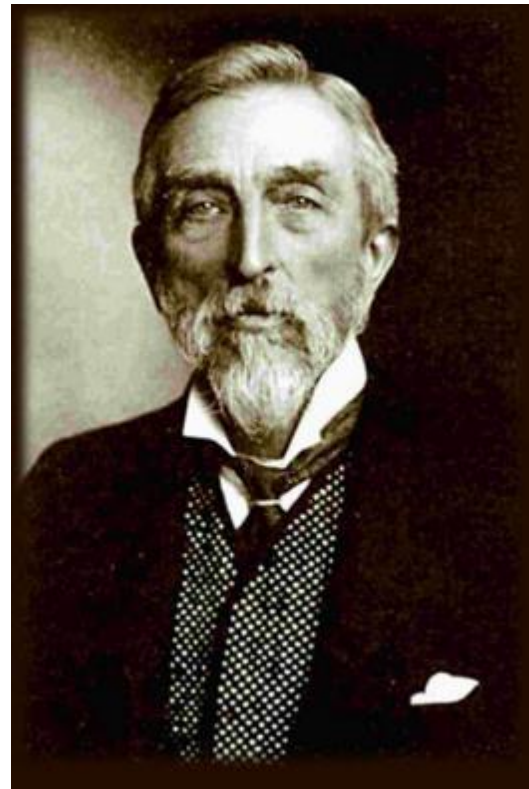

Louis René
Villermé, 1782-
1863

*Tableau physique
et moral des
ouvriers employés
dans les
manufactures
(1840)*

Η μεγάλη έρευνα του Charles Booth για τη φτώχεια στο Λονδίνο

Life and Labour of the people in London (9 τόμοι, 1889-1897, με χαρτογράφηση των επιπέδων φτώχειας/πλούτου)

Charles Booth, 1840-1916

Οι Γερμανοί κοινωνιολόγοι για την πόλη

Max Weber (1864-1920)

Die Stadt, 1921

Georg Simmel (1858-1918)

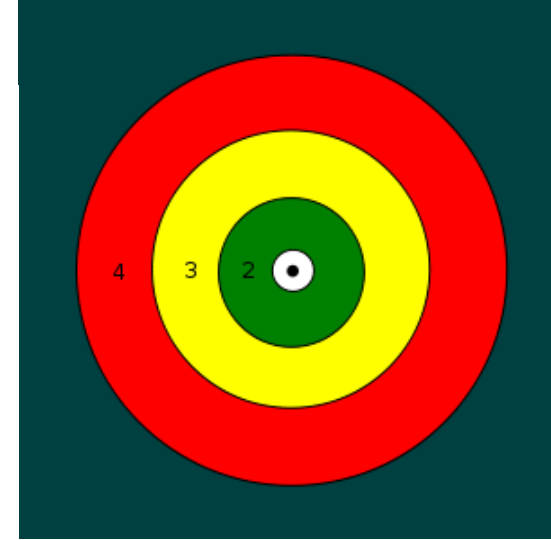
*Die Großstadt und das
Geistesleben*, 1903

Οι Γερμανοί γεωγράφοι για την πόλη

Johann Heinrich von Thünen,
1783-1850

Der isolierte Staat, 1826

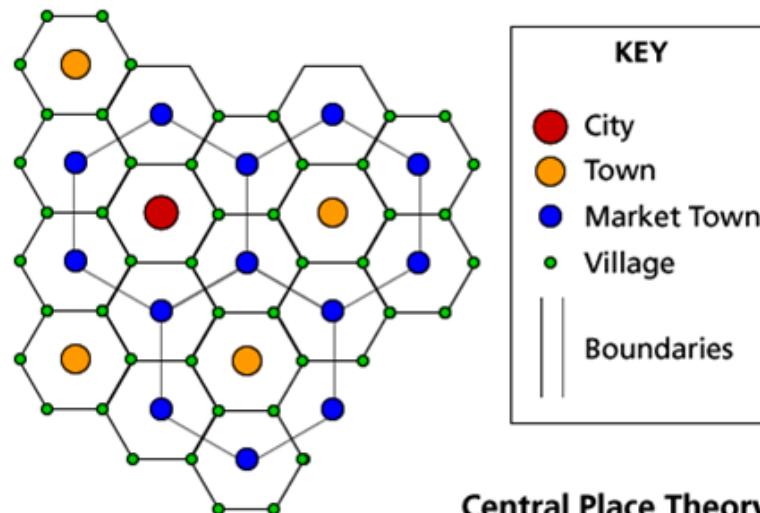

Το σχήμα του von Thünen για τη σχέση της πόλης με το περιβάλλον της. Η πόλη στο κέντρο. 1. λευκή ζώνη: περιβόλια. 2. πράσινη ζώνη: δάση. 3. κίτρινη ζώνη: χωράφια δημητριακών. 4. η ζώνη: κτηνοτροφία

Walter Christaller, 1893-
1969

Die zentralen Orte, 1933

Το σχήμα της θεωρίας των κεντρικών θέσεων του Κριστάλλερ, για την κατανομή και την ιεράρχηση των πόλεων στον χώρο

Central Place Theory

Πρώιμες μακροσκοπικές-ιστορικές προσεγγίσεις

Lewis Mumford, 1895-1990

(Αμερικανός ιστορικός και φιλόσοφος)

- *The Culture of Cities*, 1938
- *The City in History*, 1961

Henri Pirenne, 1862-1935

(Βέλγος ιστορικός)

- *Les villes du Moyen Âge, essai d'histoire économique et sociale*, 1927
- *Les villes et les institutions urbaines*, 1939

Domenico Aspari, 1778: "Topografia Milano 1158" (αναπαράσταση της μεσαιωνικής πόλης του Μιλάνου, μιας από τις κοιτίδες των νέων θεσμών στις πόλεις του Μεσαίωνα)

Όψη της Νέας Υόρκης το 1939 (Η ταινία *The City*, που γυρίστηκε το 1939 με τον Mumford στο ρόλο του σχολιαστή είναι προσιτή στη διεύθυνση: <https://www.youtube.com/watch?v=7nuncrnyjsU>)

B. Ιστορία Πόλεων (Urban History, Histoire Urbaine) Απαρχές, Ορισμοί

Οι πρωτοπόροι

- Asa Briggs
  - *The History of Birmingham, Borough and City, 1867-1935* (1952)
  - *Victorian Cities* (1963)
- Harold James Dyos
  - *The Study of Urban History* (1968)
- Jean Claude Perrot
  - *Genèse d'une ville moderne: Caen au XVIIIe siècle* (1975)
- Bernard Lepetit
  - *Les villes dans la France moderne (1740-1840)* (1988)

Περιοδικά

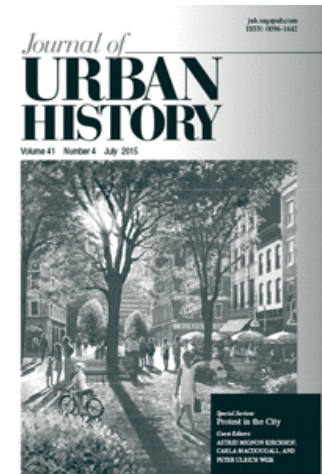
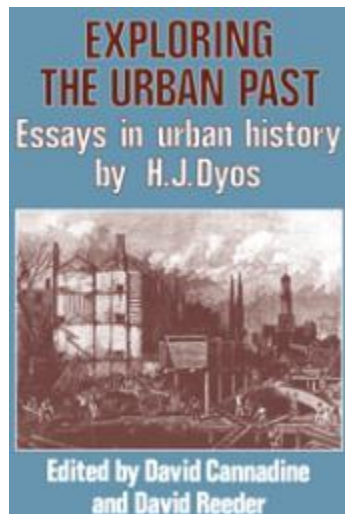
- *Urban History* (1974)
- *Journal of Urban History* (1974)

Ερευνητικό Κέντρο

- Centre for Urban History, Leicester University

Επιστημονικό Σωματείο

- European Association of Urban History (EAUH, 1989)

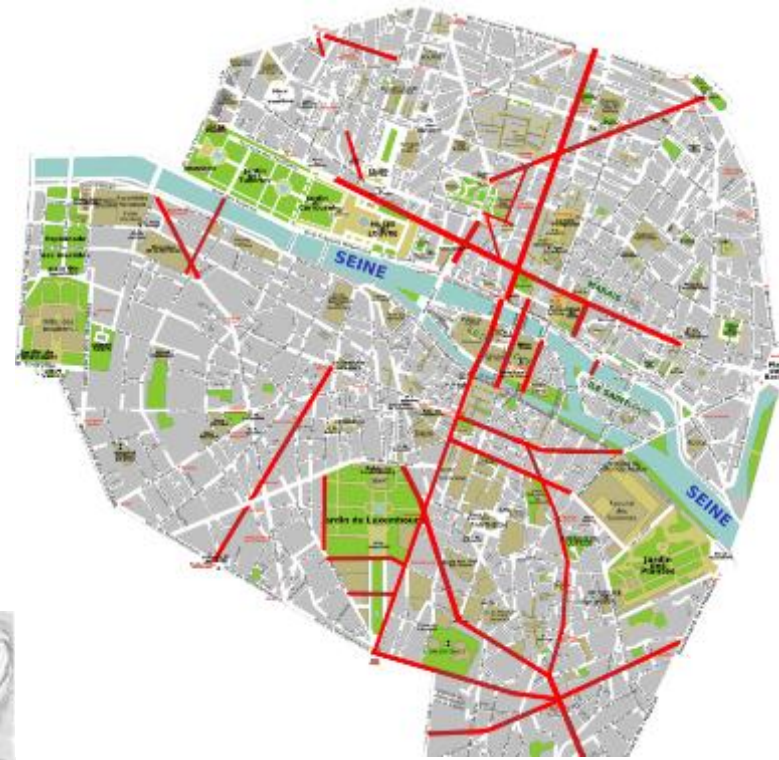

Ορισμοί

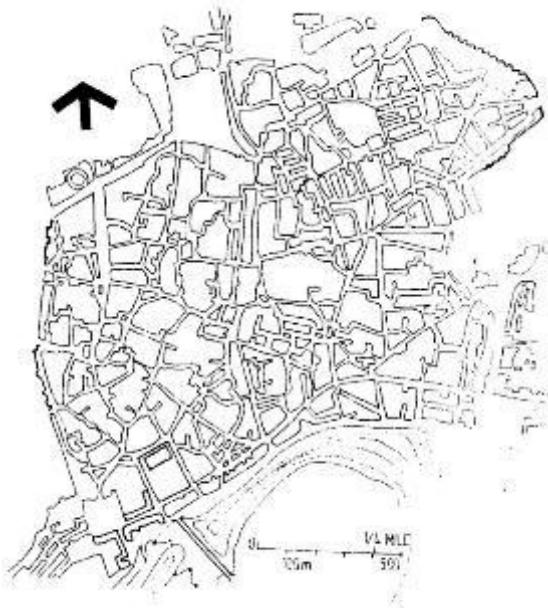
- «Ο ιστορικός της πόλης διαβάζει την πόλη, και η ανάγνωση αυτή ενέχει στοιχεία τόσο από την αρχιτεκτονική και την αρχαιολογία όσο και από τη φιλολογία και την ανάλυση κειμένων» (Briggs)
- « [Η Ιστορία Πόλεων] ενδιαφέρεται [...] για τις ίδιες τις πόλεις και όχι για τα ιστορικά περιστατικά [...] που τις αφορούν με καθαρά περιστασιακό τρόπο» (Dyos)
- «Οι ιστορικοί της πολεοδομίας και της αρχιτεκτονικής ενδιαφέρονται για τα κτίρια, οι ιστορικοί γεωγράφοι για την κατανομή τους στο χώρο, οι κοινωνικοί ιστορικοί για τις οικογένειες που ζουν μέσα σε αυτά, αλλά μόνον οι ιστορικοί των πόλεων ενδιαφέρονται για την αλληλεπίδραση του αστικού ιστού με τον κοινωνικό ιστό» (R. Rodger)
- «η πόλη είναι ένα φαινόμενο πολύ μακράς διάρκειας, η διάσταση του χρόνου είναι συνεπώς αναγκαία για να κατανοηθούν τα συμβαίνοντα σε αυτήν, και είναι ένα φαινόμενο καθολικό, που αναμιγνύει όλα τα επίπεδα του πραγματικού –οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό. Οι επιμέρους κοινωνικές επιστήμες δεν μπορούν να διαχειριστούν αυτή την ολότητα -τη συνθετότητα. Μόνον η ιστορική ανάλυση επιδιώκει και ίσως μπορεί να αντιληφθεί τις διασυνδέσεις ανάμεσα στα διάφορα επίπεδα» (Bernard Lepetit)

Γ. Θεματικές

- Ο δομημένος χώρος
  - Μορφή αστικού ιστού
  - Πολεοδομία, σχεδιασμός
  - Αρχιτεκτονική
  - Επεμβάσεις/Αναπλάσεις
  - Υποδομές

Οι επεμβάσεις του βαρώνου Haussmann στο Παρίσι (με κόκκινο οι βασικές λεωφόροι που διανοίχτηκαν στην πόλη στο 2^ο μισό του 19^{ου} αιώνα

Πόλη με «οργανική» ανάπτυξη (Κόρντομπα)

Σχεδιασμένη πόλη (με το Ιπποδάμειο σύστημα, Μίλητος 5^ο αι. π.Χ.)

- Αστική δημογραφία

- Δημογραφικές συμπεριφορές αστικού πληθυσμού
- Υγεία/ασθένειες/επιδημίες
- Μετανάστευση
- Δομές αστικής οικογένειας

Σκηνή από την πόλη της Nimes κατά την προσβολή της από τη μαύρη πανούκλα, 1348

- Οικονομία

- Οικονομικές δραστηριότητες
- Καταναλωτικά πρότυπα
- Εργασία
- Επίπεδα ζωής
- Μεταφορές-επικοινωνίες

Κώστας
Αδαμάκης:
βιομηχανικά
εργοστάσια
του Βόλου

Φορτοεκφορτωτές στο λιμάνι της Μασσαλίας (J.-M. Inguiberti, 20ος αι.)

Εστιατόριο στο
Παρίσι, (Georg
Emmanuel
Opitz, 1815

- Η κοινωνία της πόλης

- Κοινωνική διαστρωμάτωση/Κοινωνική διαφοροποίηση του χώρου της πόλης
- Κοινωνικές ομάδες, εθνοπολιτισμικές ομάδες, μειονότητες, ελίτ, περιθωριακές ομάδες, υποκοουλτούρες
- Κοινωνική κινητικότητα
- Έμφυλες σχέσεις και χρήσεις του χώρου
- Κοινωνικότητα, Συλλογικότητες
- Πολιτισμός, Παιδεία, διασκέδαση
- Εγκληματικότητα

Δημόσιο αναγνωστήριο στη Ν. Υόρκη, 1891

Σκηνή δρόμου στη Ν. Υόρκη, 1828

Φτωχογειτονιά (slum) στο Λονδίνο, c. 1830

- Η διοίκηση και η πολιτική ζωή της πόλης
  - Ο δημοτικός θεσμός
  - Τοπική πολιτική σκηνή, πολιτικές ηγεσίες
  - Έλεγχος και αστυνόμευση
  - Κινήματα, κινητοποιήσεις, συγκρούσεις

Οδομαχίες στο
Παρίσι, Ιούλιος
1830

Το Δημαρχείο των Βρυξελλών. Το παλαιότερο τμήμα
του χρονολογείται από το 1804

- Η εικόνα της πόλης

- Κατασκευή και πρόσληψη της εικόνας της πόλης/ο λόγος για την πόλη/η πόλη στις τέχνες
- Στάσεις απέναντι στο αστικό φαινόμενο
- Αστική ταυτότητα (civic identity)

Αφίσα για τον εορτασμό των 25 αιώνων από την ίδρυση της Μασσαλίας, 1899 (Dellepiane)

- Μελέτες γενικού χαρακτήρα
  - Αστικοποίηση
  - Δίκτυα πόλεων
  - Συνθετικές μονογραφίες πόλεων
  - Έκδοση πηγών, μαρτυριών, βιβλιογραφικοί οδηγοί, οδηγοί χαρτών και σχεδίων...
  - Θεωρητικά ζητήματα

- Πρόσφατες τάσεις
  - Ο γιγαντισμός του αστικού φαινομένου
  - Δι-εθνικές συγκρίσεις
  - Κοσμοπολιτισμός
  - Περιβαλλοντικά ζητήματα

Σύγχρονες mega-πόλεις. Επάνω: το Τόκιο της Ιαπωνίας. Κάτω: το Καράτσι του Πακιστάν

Επιλεκτική Βιβλιογραφία 1

Παλαιότερα έργα που αναφέρθηκαν

- Charles Booth, *Life and Labour of the People in London*, 9 vol., London 1892-97
- Edwin Chadwick, *Report on the sanitary condition of the laboring population of Great Britain* (ανάτυπο από το: *Report ... from the Poor Law Commissioners ...*), London 1842
- Walter Christaller, *Die zentralen Orte in Süddeutschland*, Gustav Fischer, Jena 1933
- Friedrich Engels, *Die Lage der arbeitenden Klasse in England*, Leipzig 1845 (The Condition of the Working Class in England). Ελληνική έκδοση: *Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία*, μτφρ. Λευτέρης Αποστόλου, Δημιουργία, Αθήνα 1985
- Dorothy George, *London life in the 18th century*, 1930
- Lewis Mumford, *The Culture of Cities*, Harcourt, Brace and Company, New York 1938
- Lewis Mumford, *The City in History, its Origins, its Transformations and its Prospects*, [Harcourt, Brace & World](#), [New York](#) 1961
- Henri Pirenne, *Les villes du Moyen Âge, essai d'histoire économique et sociale*, Lamertin, Bruxelles 1927
- Henri Pirenne, *Les villes et les institutions urbaines*, Alcan, Paris 1939
- Georg Simmel, *Die Großstadt und das Geistesleben*, Petermann, Dresden 1903
- Johann Heinrich von Thünen, *Der isolierte Staat*, 1826
- Louis René Villermé, *Tableau physique et moral des ouvriers employés dans les manufactures* (1840)
- Max Weber, *Die Stadt*, 1921 (και: *Wirtschaft und Gesellschaft – Die Stadt*, 1924). Ελληνική έκδοση: *Η πόλη*, μτφρ. Θανάσης Γκιούρας, Κένταυρος, Αθήνα 2003

Επιλεκτική Βιβλιογραφία 2

Νεότερα έργα Ιστορίας Πόλεων

- Agulhon, Maurice (dir.), *La ville de l'âge industriel. Le cycle haussmanien*, Seuil, Paris 1988
- Bairoch, Paul, *Taille des villes, conditions de vie et développement économique*, EHESS, Paris 1977
- Bairoch, Paul, *De Jéricho à Mexico. Villes et économie dans l'histoire*, Gallimard, Paris 1985
- Briggs, Asa, *Victorian Cities*, Penguin, London 1968
- Briggs, Asa, *The History of Birmingham: Borough and the City 1867-1939*, London 1952
- Calabi, Donatella, *Il mercato e la città Piazze, strade, architetture d'Europa in età moderna*, Saggi Marsilio, Venezia 1993 (αγγλική μετάφραση: *The Market and the City: Square, Street and Architecture in Early Modern Europe*, Ashgate 2004)
- Caracciolo, Alberto (ed.), *Dalla città preindustriale alla città del capitalismo*, Il Mulino, Bologna 1975
- Castells, Manuel, *La question urbaine*, Maspero, Paris 1975
- Cerutti, Simona, *La ville et les métiers. Naissance d'un langage corporatif (Turin XVIe-XVIIIe siècle)*, EHESS, Paris 1990
- Charle, Christophe & Daniel Roche (ed.), *Capitales culturelles, capitales symboliques. Paris et les expériences européennes*, Publications de la Sorbonne, Paris 2002
- Cinar, Alev, Thomas Bender (eds), *Urban Imageries. Locating the Modern City*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2007
- Clark, Peter, *The Oxford Handbook of Cities in World History*, Oxford 2013
- Clark, P. (ed.), *The European City and Green Space: London, Stockholm, Helsinki and St Petersburg 1850-2000*, Ashgate 2006

Επιλεκτική Βιβλιογραφία 3

- Cowan, A., and J. Steward (eds.), *The City and the Senses: Urban Culture since 1500*, Ashgate 2007
- Duby, George (dir.), *Histoire de la France urbaine. La ville de l'âge industriel, Le cycle haussmanien*, Seuil, Paris 1983
- Dyos, Harold James, *Victorian Suburb: a Study of the Growth of Camberwell*, Leicester University Press 1961
- Dyos, Harold James, *Exploring the Urban Past (essays by H.J. Dyos edited by David Cannadine & David Reeder)*, Cambridge University Press 1982
- Dyos, Harold James & Michael Wolff (ed.), *The Victorian City. Images and Realities*, 2 vol., Routledge & Kegan Paul, London 1973
- Ealham, C. *Class, Culture and Conflict in Barcelona, 1898-1937*, Routledge 2005
- Garden, Maurice & Yves Lequin (ed.), *Habiter la ville, XVe-XXe siècle*, Presses Universitaires de Lyon 1983
- Hanhardt, Christina B., *Safe Space: Gay Neighborhood History and the Politics of Violence*, Durham: Duke University Press, 2013
- Hohenberg, Paul & Lynn Hollen Lees, *The Making of Urban Europe, 1000-1994*, Harvard University Press 1995
- Koditschek, Theodore, *Class Formation and Urban-Industrial Society: Bradford 1750-1850*, Cambridge 1990
- Lavedan, Pierre, *Qu'est-ce que l'urbanisme. Introduction à l'histoire de l'urbanisme*, Παρίσι 1926
- Lees, Andrew and Lynn Hollen Lees, *Cities and the Making of Modern Europe, 1750-1914*, Cambridge University Press 2007
- Lenger, Friedrich, *European Cities in the Modern Era, 1850–1914*, trans.by Joel Golb, Brill, Leiden and Boston 2012
- Leontidou, Lila, *The Mediterranean City in Transition: Social Change and Urban Development*, Cambridge University Press 1990
- Lepetit, Bernard- Christian Topalov (ed.), *La ville des sciences sociales*, Belin, Paris 2001
- Lepetit, Bernard, *Les villes dans la France moderne (1740-1840)*, Albin Michel, Paris 1988

Επιλεκτική Βιβλιογραφία 4

- Loupès, Philippe, et Jean-Pierre Poussou, *Les petites villes du Moyen Age à nos jours*, CNRS, Paris 1987
- Magri, Susanna & Christian Topalov, *Villes ouvrières 1900-1950*, L'Harmattan, Paris 1990
- Miller, Jaroslav, *Urban Societies in East-Central Europe, 1500-1700*, Ashgate 2008
- Morris, Robert J., *Class, Power and Social Structure in British Nineteenth-Century Towns*, Leicester University Press 1986
- Morton, G., B. de Vries and R. J. Morris (eds), *Civil Societies, Associations and Urban Places: Class, Nation and Culture in Nineteenth Century Europe*, Ashgate 2006
- Mosley, Stephen, *The Chimney of the World. A History of Smoke Pollution in Victorian and Edwardian Manchester*, Routledge 2008
- Nightingale, Carl H., *Segregation. A Global History of Divided Cities*, University of Chicago Press 2012
- Palliser, D.M., Peter Clark, and M. Daunton (eds.), *The Cambridge Urban History of Britain*, t. 1-3, Cambridge University Press 2000
- Perrot, Jean-Claude, *Genèse d'une ville moderne. Caen au XVIIIe siècle*, Mouton, Paris–La Haye 1975
- Pinol, Jean-Luc (ed.), *Histoire de l'Europe urbaine*, 2 vol., Paris 2003
- Pinol, Jean-Luc – Maurice Garden, *Atlas des Parisiens. De la Révolution à nos jours*, Parigramme, Paris 2009
- Robert, Jean-Louis & Jay Winter, *Capital Cities at War. London, Paris, Berlin 1914-1919*, Cambridge University Press 1997
- Rodger, Richard, *The Transformation of Edinburgh. Land, Property and Trust in the Nineteenth Century*, Cambridge University Press 2004
- Rodger, R., and J. Herbert (eds), *Testimonies of the City: Identity, Community, and Change in a Contemporary Urban World*, Ashgate 2007
- Roncayolo, Marcel, *La ville aujourd'hui. Mutations urbaines, décentralisation et crise du citoyen*, Seuil, Paris 2001
- Roncayolo, Marcel, *Lectures de villes*, Éditions Parenthèses, Marseille 2002
- Sassen, Saskia, *The Global City*, Princeton University Press, 1991
- Sheard, S, and H. Power (eds.), *Body and City: Histories of Urban Public Health*, Ashgate 2000
- Tarr, Joel, Dupuy, Gabriel (eds), *Technology and the Rise of the Networked City in Europe and America*, Temple University Press, Φιλαδέλφεια 1988
- Trotter, Joe, *Black Milwaukee: The Making of an Industrial Proletariat, 1912-45*, 1982
- Jan de Vries, *European Urbanization, 1500-1800*, Harvard University Press 1984

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Το copyright έργων τρίτων ανήκει εξ ολοκλήρου στους δημιουργούς τους. Τα έργα χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο του μαθήματος αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς και μη εμπορικούς σκοπούς.